

Renæssancen. Dansk – Europæisk – Globalt. Redigeret af MARIANNE PADE og MINNA SKAFTE JENSEN. Renæssancestudier 2. København, Museum Tusulanum, 1988. 193 s. Ill. 154 kr.

Når man starter med spiret, må resultatet nødvendigvis blive luftigt. Den lidt prætentiose eller – elskværdigt udtrykt – ambitiøse antologi, som et nyetableret Forum for Renæssancestudier har publiceret, vedgår åbenhjertigt, at man ikke har defineret eller blot lagt en ramme for renæssancestudiet. Bidragene afspejler åbenbart et eksperimenterende stade, men som katalog eller dosmerseddel over renæssancebegrebets vide udbredelse vil antologien utvivlsomt virke både nyttig og inspirerende.

Peter Ulf Møller giver et rids af sovjetiske historikers teorier om en renæssance i Kina, Persien og andre af Orientens riger. Olaf Pedersen skitserer den naturvidenskabelige renæssance, Benito Scocozza drøfter Burckhardts opfattelse, der startede lavinen, og Sven-Aage Jørgensen refererer tysk forskning om 1500-tallets utopier. De øvrige bidrag er mere kontante og litterære. Her dukker Erasmus Lætus op. Hans hyrdedigte fra 1560, der programmatisk forudsagde en guldalder under Frederik II og priste Valby bakke som musernes hjemsted, behandles af Minna Skafte Jensen, mens Karen Skovgaard-Petersen denne gang fremdrager hans hyldestdigt til Nürnberg, som i virkeligheden hyldede Melancton og Wittenberg. Endelig skriver Peter Zeeberg om Tycho Brahes digt til hans adept Erik Lange, der anbefalede kærligheden til astronomien som et middel mod den kødelige lyst. Det skulle nok ikke tages for højtideligt – og det samme kan siges om antologien som helhed.

Mikael Venge

LARS TVEDE-JENSEN OG GERT POULSEN: Ålborg under krise og højkonjunktur fra 1534 til 1680. Ålborgs historie, 2. Ålborg Kommune, 1988. 387 s. ill. 210 kr.

I den monumentale *Ålborgs historie* udgivet af Ålborg Kommune foreligger nu bind 2, skrevet af Lars Tvede-Jensen og Gert Poulsen. Bindet omfatter årene 1534-1680 og er med 387 sider trods et rigt billedstof langt mere stofrigt end de to forgængere, P.C. Knudsens *Ålborg bys historie*, 1-3, 1931-33, og Peter Riismøllers *Ålborg. Historie og hverdag*, 1942. Veg forgængerne bort fra en gennemgang af større dele af Ålborgs velbevarede byarkiv i Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg, så har de to forfattere påtaget sig denne store opgave, og de kan derfor fremlægge meget nyt stof.

Bogen falder i to hovedafsnit, henholdsvis om tiden 1534-1619 og om tiden 1619-80, ét til hver af forfatterne. *Lars Tvede-Jensen* indleder med en skildring af Clementsfejden og overgangen til den nye tid og behandler derefter Ålborgs topografi og fysiske udvikling, dens økonomiske forudsætninger og befolkningen, byens styre og de retlige forhold og kultur og hverdagsliv, herunder også trolddom og hekseprocesser.

Man får her et godt indtryk af byens fysiske fremtræden, mens afsnittene om de økonomiske, sociale og kulturelle forhold bærer præg af en vis usikkerhed og

manglende baggrundsviden hos forfatteren. Han ser ikke forhold og sammenhænge ud fra en større helhed. I nogle tilfælde har hér måske den ældre tids mere fragmentariske kildemateriale givet problemer og forledt ham til slutninger, som ikke holder. Det må gælde, når han hævder, at det af skiftesagerne fremgår, at selv folk med en ret beskeden social placering ved deres død efterlod sig mere end én ejendom (s. 56); her svigter baggrund og definitioner, ligesom også i en redegørelse for de enkelte indbyggers placering, hvor begreber som husstands-overhoved, husbond og madmoder, selvstændige, arbejdstagere og borgere blandes sammen i én forvirring (s. 93-94). Et manglende helhedssyn ligger også bag udtalelsen, at borgerskabets fugleskydning var udtryk for det fællesskab, der var en af grundpillerne i tidens sociale liv (s. 166), uden tanke for, at mange stod uden for dette fællesskab, der altså på ingen måde var altomfattende. Hele Lars Tvede-Jensens afsnit viser her en ret ringe forståelse for datidens »hieraki« eller »hiraki«, som det hedder gennem hele bogen.

Men ellers viser denne svaghed sig ikke mindst i behandlingen af økonomiske forhold. Hér arbejder Lars Tvede-Jensen med en »flersektorøkonomi« (s. 72-73), men udbuds/efterspørgselsrelationen har naturligvis fungeret uden hensyntagen til en sådan tankekonstruktion. Denne giver heller ikke grundlag for den opfattelse, at den brede befolkning kunne overleve og »endda leve en materielt set nogenlunde rimelig tilværelse« (s. 73), for det kunne den næppe, hvilket også er den opfattelse, man møder hos Gert Poulsen (s. 287, 292, 307-08). Lignende overvejelser omkring en udvikling fra decideret pengeøkonomi til naturaløkonomi og fra »byens selvforsyningsøkonomi« over til købte fødemidler (s. 107) virker helt forvirrende. Uheldig er også den fremlagte opfattelse af de centrale fødemidlers økonomiske betydning, med den forkerte påstand, at kød var relativt billigst, fordi den animalske produktion var mindre arbejdskraftkrævende end kornproduktion (s. 138), en påstand, der dog modsiges af Gert Poulsen (s. 291 og 307-08).

Det manglende helhedssyn tillader, at modstridende opfattelser får lov at stå, som når det både hævdes, at byens »ledende funktionærer« lønmæssigt distancerede sig fra de øvrige grupper (s. 108), og at byens højst lønnede funktionær ligesom almindelige mennesker ikke havde råd til at købe fødevarer til købmandspriser (s. 71). Eller når det hedder, at der ikke var så store forskelle i husenes rumdisponering og indretning (s. 169) og at man i mange håndværkerhjem fandt et beskedent bohave (s. 171).

Manglende baggrundsviden giver sig udtryk i adskillige uheldige formuleringer. Det anføres, at borgerstand og bondestand på mange måder var tæt knyttet sammen (s. 92), men ikke, at det højere borgerskab og gejstligheden også var det. Der tales om »adelige« købmænd i byen (s. 93) og disse placeres endog i byens råd (s. 112), men der kendes ikke sådanne fra perioden. Det påstås, at købmænd og håndværkere skulle kunne skrive (s. 152), og at måske den største del af den voksne befolkning har kunnet læse til husbehov og de fleste af dem tillige skrive en smule (s. 160); men Gert Poulsen viser i sit afsnit, at selv for takserborgerne var det ikke en selvfølge at kunne skrive (s. 348), et forhold, der også klart dokumenteres gennem »underskrifter« i borgerskabsprotokoller, på lensregnskaberne kvitteringsbilag osv. Om købstædernes latinskoler oplyses, at de små hundrede år efter 1539 markant blev reduceret i tal (s. 156), men dette skete først i 1739; og en oplysning, at det som oftest kun var de fattigste børn eller de børn, der af helt specielle årsager ønskede en gejstlig løbebane, som kom i latinskolen (s. 157), er naturligvis ikke korrekt.

I sin konklusion drager Lars Tvede-Jensen nogle slutninger, som ikke er dokumenteret i hans fremstilling eller i det benyttede kildemateriale. Han hævder således, at de sociale problemer og modsætningsforhold øgedes gennem perioden, der især i årtierne efter Den nordiske Syvårskrig oplevede en social polarisering af Ålborgs befolkning (s. 83, jfr. s. 61 og 71).

Gert Poulsen indleder sin del af bogen med en skildring af de politiske forhold og behandler dernæst befolkningsudviklingen, erhvervslivet med dets købmænd og handlende og håndværkere, de fattige og tro og moral, herunder også trolddom og den sidste hekseproces i byen.

Kildematerialet for denne periode er væsentligt mere fyldigt, og *Gert Poulsen* har i betydeligt omfang udnyttet bl.a. lensregnskaber, Øresunds-toldregnskaber, skattelister, kirkebøger og kirkeregnskaber. Han ser samfundet i en større helhed og placerer de forskellige befolkningsgrupper i forhold til hinanden, således med forståelse af håndværkernes levevilkår (s. 287, 307-08). Fremhæves må ikke mindst hans skildring af købmandskredsen og dens virksomhed i byen, der dengang var en af landets førende handels- og skibsfartsbyer, kun overgået af København og Malmø og til dels Århus.

Det er således især erhvervslivet og de økonomiske forhold, der skildres, i mindre grad de sociale. Her kunne man have ønsket en udnyttelse af det rige skifteregistreringsmateriale og analyser af erhvervs- og socialgrupper ud fra skattelisterne, der begynder allerede i 1644. Når *Gert Poulsen* hævder, at det ikke skulle være muligt ud fra det ålborgensiske materiale at undersøge børnetallene i familierne i de forskellige befolkningslag (s. 213), er dette ikke rigtigt; både kirkebøger (fra Budolfi sogn), skattelister og skifter foreligger, og en belysning af dette og en række andre forhold set ud fra de forskellige socialgrupper ville være af interesse ikke mindst for en stor og betydningsfuld by som Ålborg.

I *Gert Poulsons* i øvrigt velfunderede fremstilling undrer man sig over at se den påstand, at Budolfi sogn også skulle have omfattet ikke blot Hasseris, men også Øland og Gøl (s. 212 og 214); de to sidstnævnte områder ligger i lige linje ca. 15-20 km fra Ålborg, de har haft kirker siden middelalderen, og deres bevarede kirkebøger begynder henholdsvis 1649 og 1684. At takserborgerne »repræsenterede alle lag blandt byens skatteborgere« (s. 186) holder heller næppe, og når det hævdes, at borgmester Hans Sørensen i 1624 i et brev til kansler Christen Friis refererede til en kornleverance fra »Voergård« (s. 297), må bemærkes, at kansleren var ejer af herregården Vår ca. 10 km øst for Løgstør, ikke af Voergård mellem Sæby og Dronninglund. Derimod er det vel en sproglig lapsus, når *Gert Poulsen* ud fra en heks' bekendelser finder, at dommen til bål og brand »ikke var helt urimelig«; det kan være svært at forsvare den tids heksebrændinger.

Bogen afsluttes med nogle fælles afsnit, om mønt, mål og vægt, noter, kilde- og litteraturfortegnelse, billedfortegnelse og register.

I det i øvrigt nyttige afsnit om mønt, mål og vægt er der blevet byttet om på begreberne rigsdaler og sletdaler; det er sletdaleren, der var en regningsenhed, på 64 skilling, der fra 1602 til 1625 blev stadig mindre værd, hvorfor også sletdaleren blev det, mens rigsdaleren, der udmøntedes som en mønt, beholdt sin værdi, således at der skulle stadig flere skilling til, hvis man ville betale en rigsdaler i småmønt.

I kilde- og litteraturfortegnelsen er oversigten over benyttede utrykte kilder sat noget forvirrende op med forkerte skriftstørrelser, så regnskaber i Rigsarkivet og præstearkiver i Landsarkivet for Nørrejylland står på niveau med hoved-

institutionerne, sognene under kirkeinspektionsarkiver på niveau med arkiver. Ålborg købstads konceptskifter og originale skiftebreve er placeret under Rigsarkivet, men de findes i Landsarkivet for Nørrejylland, Rigsarkivet har blot materialet på film. Under materialet i landsarkivet forekommer en ejendommelig kilde »bøgemesterregnskaber« (s. 368, jfr. s. 46, 115, 117 osv.); der er på en eller anden måde tale om en misforståelse, for regnskaberne er Ålborgs kæmnerregnskaber; på disse står *bøgmester-* eller *bygmesterregnskab*, idet kæmnerens vigtigste opgave var at forestå byens bygge- og anlægsarbejder og at betale materialeleverancerne og håndværkernes løn; men regnskaberne er kæmnerregnskaber, og der er ingen grund til i historieskrivningen at indføre et begreb som »bøgemester« (der i bogen optræder s. 152, 295 osv.).

I billedfortegnelsen oplyses om, hvorfra billederne er hentet, men i mange tilfælde er dette ikke tilstrækkeligt til supplerung af billedteksterne, der oplyser yderst sparsomt om baggrunden for det i øvrigt ganske fremragende billedmateriale. Til dette hører også tre ganske detaljerede kort over byen på forskellige tidspunkter (s. 24-25, 34-35 og 344-45).

Ole Degn

CARL RAMSDAHL: Det åländska folkets historia bd. II:1: »Under Gustav Vasa och hans söner samt stormaktstiden«. Udg. af Ålands Kulturstiftelse. Marichamn 1988. 260 s. ill.

Den svensksprogede befolkning på Ålandsøerne har et blomstrende kulturliv og en udbredt folkelig interesse for øernes fortid, hvilket bl.a. viser sig i det imponerende museum i Marichamn. Som et andet tegn på denne interesse vedtog Ålands landsting i 1970 at bevilge midler til udgivelsen af en moderne Ålands historie forvaltet gennem Ålands kulturstiftelse til afløsning for den helt forældede R. Hausen: *Ur Ålands forntid I-IX*, Helsingfors 1916-30.

I 1979 udkom det første bind af den nye Ålands historie delt i to halvbind forfattet af henholdsvis Matts Dreijer (»Från stenåldern till Gustav Vasa«) og Valdemar Nyman (»Ålands medeltida kyrkokonst«).

Lektor, emeritus Carl Ramsdahl, der skulle skrive det følgende bind frem til ca. 1700, fik også indsamlet et betydeligt kildemateriale men døde i 1986, uden at have fået afsluttet manuskriptet. Landsarkivar Bjarne Henriksson har påtaget sig at udføre dette arbejde med udnyttelse af Carl Ramsdahls efterladte papirer og vil fortsætte med et nyt halvbind, der især skal omhandle befolkningsforholdene.

For en gangs skyld passer bogens titel præcis til dens indhold: Det er virkelig folkets historie, der skrives om, og statholdere, konger og krige får kun den mest nødvendige præsentation, hvorimod der lægges megen vægt på beskrivelser og analyser af hverdagslivet på øerne i 1500- og 1600-årene.

Det er generelt forfatterens holdning, at vel var livet hårdt på Åland, og indkvartering, soldaterudskrivning og ikke mindst de mange transporter mellem Sverige og Finland var øboernes bidrag til den svenske ekspansion, men det var et velordnet samfund uden de store udskejelser i markant modsætning til ulykkerne under Store nordiske Krig, hvor størstedelen af beboerne flygtede til Sverige af frygt for russerne, som da også systematisk afbrændte alle bebyggelser.